Stefan Czarnowski, *Scrisori către Henri Hubert şi Marcel Mauss* (1905-1937). Editorii volumului: Kornelia Konczal şi Joanna Wawrzyniak, Instytut Socjologii UW & Oficyna Naukowa, Warszawa 2015

Maria LARIONESCU

Universitatea Bucureşti, Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială
University of Bucharest, Faculty of Sociology and Social Work
Personal e-mail: maria.larionescu@gmail.com

Stefan Czarnowski. Letters sent to Henri Hubert and Marcel Mauss (1905-1937). Edited by Kornelia Konczal and Joanna Wawrzyniak, Instytut Socjologii UW & Oficyna Naukowa, Warszawa 2015

Stefan Czarnowski is connected vith two leading sociological schools of interwar Europe: the Durkheimian as well as the Polish science of society. This edition of correspondence offers rich descriptions and analyses of the intercultural exchanges which have made a valuable contribution to the development of sociological identity in Central and Eastern Europe. It offers more than a historical presentation, as it contains valuable sociological insight into complex multicultural social research - namely identifying major social problems, tracing a comparative approach, understanding the social context of topics, achieving a balance between the diachronic and the synchronic, orienting towards a flexible adaptation to multiple conditionings, redundancies, modified agendas etc.

Keywords: Stefan Czarnowski, correspondence, Henri Hubert, Marcel Mauss, Durkheim's sociological school, the Polish sociological school

Apariţia volumului epistolar Stefan Czarnowski (S. Cz.) corespunde unui moment fast din istoria ştiinţei în care se întâlnesc circumstanţe neprevăzute cu perspicacitatea cercetătorului, un caz fericit de *serendipitate*(1). Conform mărturiei editorilor din *Introducere*, istoricii sociologiei poloneze erau convinşi că documentele personale ale unuia dintre fondatorii iluştri ai sociologiei poloneze, S. Cz., au dispărut în timpul ultimului război mondial. Nu mică i-a fost surpriza lectorului universitar Joanna Wawrzyniak, coeditoare a volumului, să descopere în arhivele şi bibliotecile franceze corespondenţa lui S. Cz. cu doi dintre principalii colaboratori şi discipoli ai lui Emile Durkheim (1858-1917), întemeietorul Şcolii sociologice franceze, în timp ce se documenta asupra sociologului şi istoricului polonez, Nina Assorodobraj-

Kula (1908-1999), discipol al lui S. Cz. şi editor al operei acestuia.

Scrisorile publicate în prezentul volum au fost identificate în fondurile Marcel Mauss şi Henri Hubert din arhivele editorilor, scriitorilor şi intelectualilor francezi de la *Collège de France.* Această corespondenţă originală cuprinde 40 de scrisori scrise între 1905-1937, dintre care 27 au fost adresate lui Henri Hubert (H.H) şi 13 lui Marcel Mauss (M. M). Însemnătatea descoperirii, amplificată de satisfacţia completării unor spaţii albe din istoria ştiinţelor socioumane, a determinat coautorii să opteze pentru o ediţie bilingvă, polonă şi franceză a corespondenţei lui S. Cz. Motivaţia recursului la prezentarea bilingvă a scrisorilor, precizată în *Introducere,* are în vedere două argumente convingătoare: în primul rând, este vorba de respectarea originalităţii stilului şi limbii în care au fost scrise epistolele, acestea fiind redactate în franceză; în al doilea rând, se face referire la semnificaţia remarcabilă a corespondenţei constând în faptul că ea ilustrează un fenomen important, dar puţin cunoscut de istorie a sociologiei:

- receptarea durkheimismului în Europa Central-Estică;

- furnizarea de evidenţă empirică cu privire la istoria schimburilor intelectuale din prima jumătate a secolului XX;

- relevanţa înaltă a conţinutului scrisorilor şi pentru non polonezi, atrăgând atenţia istoricilor, arheologilor, antropologilor, sociologilor asupra unor persoane şi procese ce au jucat un rol crucial în dezvoltarea disciplinelor socioumane. De exemplu, unele realizări ale cunoaşterii socioumane în direcţiile transdisciplinarităţii şi interdisciplinarităţii, cu care se mândresc cercetătorii de astăzi, erau adoptate de sociologie încă de la debutul său, după cum mărturisesc scrisorile lui S. Cz. către maeştrii şi prietenii intelectuali francezi.

Structura volumului publicat reflectă, după opinia noastră, preocuparea editorilor de a se adresa unui public mai larg decât cel strict academic, extinzând cercul potenţialilor citiori la iubitorii de cultură din diferite ramuri ale ştiinţei, artei, literaturii, religiilor. Pentru a facilita accesul cititorilor la conţinutul de specialitate al scrisorilor volumul debutează cu un ghid preţios constând din prezentarea succintă a profilului intelectual şi cultural al celor trei personaje cheie ale cărţii: Stefan Czarnowski, Henri Hubert şi Marcel Mauss.

Stefan Czarnowski (1879-1937) se află la confluenţa a două şcoli sociologice, fiind deopotrivă discipol şi întemeietor de cunoaştere socioumană. Din datele esenţiale ale portretului cultural al lui S. Cz. rezultă dubla sa ipostază: de fondator de şcoală sociologică naţională şi difuzorul principal al ideilor şcolii durkheimiene în Polonia, alături de alte calificări ştiinţifice, cum sunt specialist în cultura celţilor, istoric al culturii, specialist în ştiinţele religiilor, arheolog, întemeietor de publicaţii culturale şi de sociologie. A fost beneficiarul unei educaţii umaniste cuprinzând ştiinţele statului, filozofie, sociologie şi istorie a culturii la universităţi prestigioase din Berlin şi Leipzig, între 1898-1902, urmând ca în perioada următoare, între 1902-1911, să-şi desăvârşească studiile la Paris. Aici a participat la seminariile lui Henri Hubert şi Marcel Mauss de la *l"Ecole pratique des Hautes etudes* (EPHE), unde a obţinut şi diploma. Sub influenţa maestrului H. H. a susţinut un „memoriu de cercetare" consacrat cultului sfântului Patrick în Irlanda. Eforturile sale academice au fost recunoscute de comunitatea ştiinţifică franceză prin dubla sa alegere ca membru al comitetului de redacţie al revistei *L'Année Sociologique* şi membru fondator al *l'Institut français de sociologie*; în 1929 a fost invitat să conducă un seminar la EPHE.

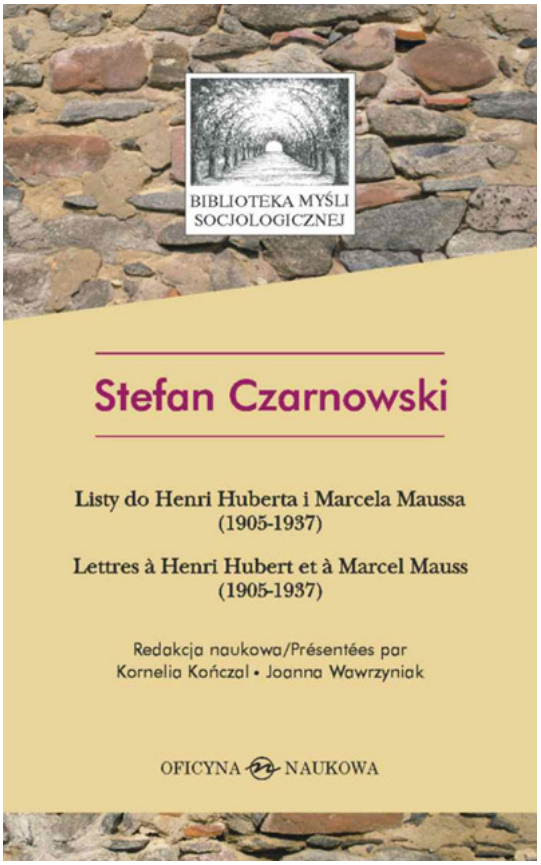
După întoarcerea în Polonia, în 1911, S. Cz. desfăşoară o prodigioasă activitate de construcţie instituţională şi editorială în domeniile istoriei culturale comparate, sociologiei, ştiinţelor religiilor. Printre demnităţile deţinute se remarcă primirea în 1923 a Catedrei de ştiinţe a religiilor la *Universitatea liberă poloneză din Varşovia*, iar în 1930 a Catedrei de Istorie a culturii la Universitatea din Varşovia, predând, în paralel, din 1923 până în 1926, cursul de istorie culturală la Secţiunea dramatică a Conservatorului naţional de muzică. S-a făcut remarcat şi prin cursuri serale pentru muncitori.

În timpul primului război mondial, ca ofiţer al Legiunilor poloneze, a desfăşurat activităţi statistice, geografice şi de educaţie pentru Şcoala superioară de război.

Lucrările sale cele mai importante sunt *Cultul eroilor şi condiţiile sale sociale. Sfântul Patrick, erou naţional al Irlandei,* 1919, în fr., 1956 ed. pol; colecţia postumă de articole asupra reprezentărilor sociale, *Kultura*, publicată în 1938.

Henri Hubert şi Marcel Mauss reprezintă două modele în cariera academică a lui S. Cz. Cei doi prieteni, colaboratori apropiaţi ai lui Emile Durkheim, animatori şi contributori la dezvoltarea ideilor Şcolii sociologice franceze, au jucat un rol decisiv în formarea intelectuală a lui S. Cz.

Henri Hubert (1872-1927) a fost sociolog, istoric, arheolog, cu specializări în sociologia religiilor, istoria şi cultura celţilor, istoria Orientului Apropiat şi arheologie europeană. Are contribuţii notabile în dezvoltarea tezelor lui Durkheim, cu specificaţii asupra istoriei miturilor şi etnografiei comparate, dezvoltând un program inovator de muzeologie comparată la *Muzeul Antichităţilor Naţionale*. A fost membru al comitetului de redacţie a prestigioasei reviste *l'Année sociologique*, fondată de Durkheim în 1898; de asemenea, a condus seminarul „Religii primitive în Europa", din 1898 până

Sursă foto: http://www.oficyna-naukowa.home.pl/sklep/shoper5/userdata/gfx/6b3532cfc129cc0725a17978f0a54a5b.jpg

la moartea sa, în cadrul Secției V la EPHE; iar din 1906 a susținut cursuri de etnografie arheologică europeană la *l'Ecole du Louvre*. Cititorul interesat poate afla lista celor mai importante lucrări ale sale, consacrate reprezentărilor sociale, teoriei generale asupra magiei, istoriei celților și germanilor.

Marcel Mauss (1872-1950) a fost nepotul și colaboratorul apropiat al lui Durkheim; prieten, coleg și editor al operei postume a lui H. H. , el a fost considerat unul dintre principalii animatori ai școlii durkheimiene și fondatori ai antropologiei franceze. Cu o educație aleasă în filozofie, filologie (sanscrită) și științele religiilor, a condus, începând cu 1900, seminarul de „Istorie a religiilor popoarelor non civilizate", din cadrul Secției V a EPHE; în același an a fost cooptat în comitetul de redacție al *l'Année sociologique*. După dispariția lui Durkheim s-a preocupat de editarea operelor acestuia și de relansarea revistei școlii. În biografie se consemnează vocația sa de construcție de instituții științifice fundamentale: fondator al *Institutului francez de sociologie* și, împreună cu Lucien Levy-Bruhl și Paul Rivet, a pus bazele *Institului de etnologie* din Paris, care va lansa programul inovator al studiilor etnologice de teren, îndeosebi în coloniile franceze. Începând cu 1931 devine profesor la *Collège de France*. Dominanta activității sale teoretice a fost continuarea liniei imprimate de Durkheim Școlii sociologice, constând în accentuarea unei abordări globale a faptelor sociale concomitent cu analiza reprezentărilor colective. Un inventar al principalelor sale lucrări, prezent în volumul analizat, indică numeroase monografii consacrate antropologiei sociale, sociologiei cunoașterii, teoriei magiei și sociologiei religiilor.

Un „cosmos" de informații, idei, opțiuni, motivații, speranțe și regrete în 40 de scrisori, cu nume mari, cu traiectorii definite, timp de peste trei decenii. Ce poate fi mai incitant, mai ademenitor dar și mai provocator decât o portiță de acces spre cele mai intime, mai directe mărturisiri ale unui discipol către maeștri săi din elita intelectuală europeană a începutului de secol XX? Opțiunea editorilor ediției pentru publicarea integrală a scrisorilor, în ordinea lor cronologică, oferă o imagine colorată, bogată atât în detalii semnificative cât și sugestive ale epocii de mare efervescență socială, culturală, instituțională, a unei Europe care a trăit experiența traumatizantă a marelui război și a reașezării în noile coordonate istorice. Scrisorile au dimensiuni diferite, de la câteva rânduri la 3-4 pagini, fiind întregite de notele explicative de subsol ale editorilor. Intensitatea cea mai mare a corespondenței se înregistrează în anii 1922-1925, când S. Cz. ocupase Catedra de Istorie a religiilor la Universitatea varșoviană și a scris 24 de scrisori, majoritatea către H. H.

Textele scrisorilor dezvăluie detalii din proiectele științifice, didactice, publicistice comune destinatarului și expeditorului sau personale ale sociologului polonez. Tonul este specific climatului academic, evoluând de la aprecierea gratitudinii față de contribuția formatoare a maestrului, de la recunoașteri și aprecieri formale ale rezultatelor cercetărilor, la afirmarea unor puncte de vedere complementare sau chiar critici constructive ale oponentului, astfel încât relația discipol-maestru a funcționat ca un dialog autentic între parteneri care se respectă reciproc.

O radiografie a surselor sociologiei, întreprinsă în Postfață de editorii volumului, pe suportul scrisorilor publicate relevă câteva dimensiuni de mare interes teoretic și istoric pentru constituirea și consolidarea cunoașterii sociologice. Prezentăm în cele ce urmează unele constatări ale autorilor și comentarii personale prilejuite de lectura scrisorilor.

1. Scrisorile „vorbesc" despre rupturi și oportunități în dezvoltarea sociologiei și celorlalte discipline. Această corespondență este un generator inedit de informații privind impactul crizei mondiale declanșate de marele război asupra destinului sociologiei și, în general, asupra disciplinelor socioumane. Cei trei intelectuali cunosc irosirea de capital uman din propria experiență de ofițeri combatanți pe diferite câmpuri de luptă și deplâng pierderile masive ale unei generații

dintre cei mai buni şi mai viguroşi colaboratori ai Şcolii sociologice franceze şi gândirii sociale europene în general. În scrisoarea către H. H. din octombrie 1919 S. Cz. îşi exprimă îngrijorarea pentru viaţa maestrului său, pentru pierderea unui camarad şi elev al lui H. H. precum şi lipsa de informaţii, blocarea schimburilor ştiinţifice, izolarea academică. Este impresionant faptul că în plin război (2) relaţiile profesionale au fost întreţinute, dovada oferind-o aceeaşi scrisoare către H. H. din 1919 în care S. Cz. îi mulţumeşte mentorului său pentru prefaţa la *Cultul eroilor şi condiţiile sale sociale*, 1919, p.I-XCIV. Accentele devin dramatice când textul scrisorii semnalează suferinţa personală a semnatarului care jeleşte pierderea fiului unic, „un băieţel de 12 ani, cu o inteligenţă cu totul remarcabilă pentru vârsta lui" (S. Cz., Scrisoarea către H. H. din 13 aprilie 1921) sau a unui apropiat mort în luptă în războiul polono-bolşevic (p.359).

2. Scrisorile sunt şi un test de „amiciţie intelectuală" ca sursă de energie pusă în slujba cercetării (p. 360-361). Ele au fost citite de editorii volumului în cheia unei *reţele de alianţe* (Cf. Randall Collins, *The Sociology of Philosophies,* 2002) între universitari având funcţia unei *coaliţii mentale unificatoare* care generează transferuri intelectuale, evenimente culturale, influenţe instituţionale şi internaţionale între ţările europene dincolo de graniţele naţionale şi de restricţiile impuse de starea de beligeranţă. Este cât se poate de transparentă şi de convingătoare ideea unei comunităţi de idei, de viziune şi de practici intelectuale, prezentă practic în aproape toate scrisorile, între „aspectele cele mai importante ale proiectului de cercetare a lui Durkheim – analiza faptelor sociale universale în fenomenele religioase - şi preocupările sociologului polonez: istoria şi cultura celţilor, teoria şi istoria miturilor, magiei, etnologie comparată, sociologia cunoaşterii. Şi totuşi... din scrisori transpare şi o reacţie de inovare a paradigmei dominante a şcolii franceze (p. 375-377), nesesizată de mentorii săi în toată amploarea efectelor sale.

3. Indicii oferite în corespondenţa lui S. Cz. cu mentorii francezi: asumare şi distanţare de paradigma Şcolii sociologice franceze. Solicitările de informaţii, oferirea de puncte de vedere asupra culturii popoarelor non civilizate, semnalările de articole, recenzii din publicistica vremii, invitaţiile de a susţine cursuri, seminarii, de a publica în reviste prestigioase rezultate ale cercetărilor asupra istoriei şi sociologiei religiilor etc., toate aceste elemente care alcătuiesc substanţa scrisorilor relevă încrederea profundă şi aderarea la fundamentele proiectului durkheimian, ataşamentul intelectual al elevului faţă de „*Regulile metodei sociologie*" de Durkheim (1895), împărtăşind „distincţiile, structurile, ierarhiile de dependenţe ale universului cercetărilor" (p. 361). De exemplu, în scrisoarea din 10 februarie 1923 adresată lui H. H., Stefan Czarnowski îşi exprimă rugămintea de a-i expedia lucrarea *Melanges d"histoire de religions,* publicată în 1900 de Henri Hubert şi Marcel Mauss, pentru a revedea cadrul teoretico metodologic necesar cercetărilor sale personale privind reprezentările sociale ale timpului şi spaţiului în civilizaţia romană (p. 252-253). De asemenea, opera sa cea mai cunoscută privind „*Cultul eroilor..."* stă sub semnul identităţii sale de cercetător format la Şcoala lui Durkheim, aşa cum observă editorii volumului (p. 373-375). Cu toate acestea, editorii pun în discuţie trei grile (nivele) de lectură a textelor scrisorilor care denotă abateri ale discipolului de la paradigma şcolii: a) o analiză istorică asupra formării legendei eroului naţional irlandez; b) un studiu sociologic de caz privind categoria sociologică mai generală, cea de erou pentru a semnifica potenţialul integrator al acestuia; c) o cercetare sociologică asupra formării sentimentului naţional, „una dintre primele lucrări consacrate construcţiei unei comunităţi naţionale prin inventarea trecutului şi religiei sale" (p. 374-375). Distanţarea faţă de viziunea maestrului său (H. H.) este transparentă: dacă H. H. sublinia felul în care grupul se transfigura în mitul eroilor, în optica lui S. Cz. important este şi felul cum se reconfigurează procesul de construcţie al unei comunităţi, cum ia fiinţă conştiinţa naţională la triburi unificate în manieră laxă, altfel spus „cum se naşte o naţiune dintr-o non naţiune" (p. 375).

4. Dimensiunea epistolară a unor proiecte comune de cercetare europene: surse transdisciplinare şi transnaţionale ale sociologiei moderne. Lectura scrisorilor dezvăluie „procesul de transformare al unui elev în maestru", înfăţişând „accesul lui S. C.Z la eşaloanele succesive ale unei cariere universitare şi la formarea unei identităţi de cercetător" (p. 404). Ucenicia tânărului polonez s-a desfăşurat în cadrul diferitelor forme de colaborare între istorici, sociologi, arheologi, etnologi, lingvişti, muzeografi, S. Cz. fiind un promotor activ al colaborării dintre ştiinţele umane şi sociale din Franţa şi Polonia (Scrisorile către H. H. din 21 aprilie şi 24 aprilie 1922, din 22 martie şi 18 noiembrie 1823, din 23 ianuarie 1925, din 24 august şi 11 septembrie 1928, etc.), revista *L"Annee sociologique* fiind menţionată ca un „atelier de cercetare comun" (p. 404).

Editorii volumui de scrisori evaluează importanţa experienţei interculturale trăite şi practicate de autorul polonez în termenii regăsirii surselor interdisciplinare ale constituirii sociologiei. Ei au precizat că modelul şcolii sociologice franceze a fost fructificat în regiune nu doar de polonezi ci şi de sociologi din ţările central-estice, precum cehoslovaci, români, unguri, turci, iranieni, etc. Receptarea durkheimismului în România a fost filtrată prin experienţa Şcolii sociologice de la Bucureşti întemeiate de D. Gusti, pe care editorii au cunoscut-o graţie studiului lui Zoltan Rostas, publicat în 2011(3).

„Lecţia franceză s-a resimţit în România cu precădere

în câteva accente fundamentale ale operei gustiene (4). Ideea socializării ştiinţelor şi a viziunii multidisciplinare era practicată de cercetătorii grupaţi în jurul reputatei reviste *L'Annee Sociologique*, fondată de E. Durkheim în 1897. Sociologul român, care a studiat un an de zile în Franţa cu E. Durkheim (1858-1917) şi G. Tarde (1843-1904), a sesizat ideea fecundă a Şcolii sociologice conduse de E. Durkheim de a asocia spiritul sociologic cu istoria, etnologia, economia politică, ştiinţele juridice şi de a lucra multidisciplinar, prin eforturi de cooperare între specialişti cu formaţii diferite. Dar, aşa cum bine observa H. H. Stahl (5), el nu va fi satisfăcut de soluţia franceză a cooperării diverselor specialităţi prin eforturi juxtapuse, fiecare concentrându-se asupra punctului de vedere al specialităţii, urmând *post festum* să se conecteze rezultatele, eventual prin elaborarea unor culegeri de studii asupra temei în cauză" (6). Cu alte cuvinte, „Şcoala sociologică condusă de E. Durkheim a lucrat multidisciplinar, fiecare specialist studiind independent câte o societate primitivă şi publicând apoi rezultatele; multidisciplinaritatea era o operaţie de juxtapunere a unor eforturi şi rezultate individuale, paralele. Preluând ideea franceză, dar delimitându-se de ea, Gusti a reconstruit în întregime experienţa cooperării între diferite ştiinţe încorporând-o în schema analitică a sistemului voinţei sociale, cadrelor şi manifestărilor voinţei sociale, ghidat de legea paralelismului sociologic. Din acest laborator analitic a rezultat principiul interdisciplinarităţii care vine cu o noutate de necontestat. Aici cooperarea ştiinţelor sociale particulare se sprijină pe terenul sociologiei, prin dizolvarea punctelor de vedere specifice în sinteza sociologică, prin „sociologizarea" disciplinelor particulare; în viziunea gustiană fiecare ştiinţă particulară îşi depăşeşte obiectul specific şi tinde a avea nu doar o valoare în sine ci şi una „poziţională", determinată de poziţia respectivei ştiinţe în contextul structural al întregului (Stahl, 1971, 80-81). Produsul proiectat al unei abordări interdisciplinare va fi o sinteză care nu exclude punctul de vedere specializat ci îl răsuceşte cu faţa spre condiţionarea socială a fenomenului, spre înţelegerea funcţionalităţii sale în contextul social dat. Practica metodologică a echipelor monografice interdisciplinare a depăşit simpla conectare a activităţilor atomare, specializate ale reprezentanţilor diferitelor ştiinţe exacte şi sociale, conducând la o reconciliere reciprocă în cadrul teoriei sociologice încă din faza iniţială a cercetărilor, nu doar în faza finală a redactării. În acest scop s-a procedat la tratarea simultană a aceluiaşi fenomen prin dezbateri sistematice la teren, prin coordonarea eforturilor de întocmire a dosarelor comune de probleme, a şedinţelor de informare periodică a coechipierilor, în planurile comune de redactare a materialului adunat, etc. Cooperarea diferiţilor specialişti cu sociologii în echipele monografice, cu toate limitele inerente începutului, a fost rodnică atât pentru sociologie cât şi pentru celelalte discipline, întrucât le-a sporit capacitatea de a rezolva probleme spinoase, de a orienta investigaţia spre fapte relevante pentru natura problemei cercetate şi totodată semnificative pentru conceptualizare" (Larionescu, 2007, p. 122).

Ediţia bilingvă a scrisorilor se bucură de o documentare de excepţie, concretizată prin note explicative de subsol, referinţe de o mare bogăţie şi diversitate, publicate şi nepublicate, fotografii şi reproduceri, index de autori. Conceptualizarea sociologică a beneficiat, la rândul său, de pe urma cooperării cu specialiştii din diferitele discipline în mai multe direcţii: formularea de scheme de clasificare, construcţia de tipologii, ipoteze, idei generale, perspective inedite de investigaţie.

Volumul *Scrisorilor...* reprezintă o restituire necesară a unei contribuţii fundamentale la construcţia identităţii sociologiei europene prea puţin cunoscută de către cititorul interesat din spaţiul românesc.

Note:

1. Termenul *serendipitate* semnifică „descoperirea unor fapte neaşteptate, dar capitale, care orientează o nouă teorie" (Septimiu Chelcea, 2001. *Metodologia cercetării sociologice.* Bucureşti: Ed. Economică).
2. Văzut de la Paris, precizau editorii volumului, războiul s-a terminat în 1918; în Europa Central-Estică războiul a durat mai mult, ţinând cont de Revoluţia din octombrie şi de luptele pe care Polonia le-a purtat pentru fixarea graniţelor sale, în special cu Rusia, între 1919-1921 (p. 358-359).
3. Rostas, Zoltan, 2011. Dimitrie Gusti. Un sociologue anime par la passion d"organiser. *Les Etudes Sociales*, p.17-46.
4. Larionescu, Maria, 2007. *Istoria sociologiei româneşti.* Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, p.116-117.
5. Stahl, H. H. , 1971. Învăţăminte metodice şi tehnice. În *Sociologia militans. III. Şcoala sociologică de la Bucureşti*. Bucureşti: Editura ştiinţifică, p. 80-81.
6. Principiul interdisciplinarităţii are două sensuri principale la D. Gusti: primul înţeles este apropiat de accepţiunea durkheimiană, de „sinteză multidisciplinară a unor puncte de vedere aparţinând ştiinţelor sociale particulare şi a sociologiilor parţiale în vederea edificării unei sociologii sistematice şi de cuprindere unitară, panoramică, a tuturor fenomenelor şi proceselor unei unităţi sociale prin cooperarea specialiştilor şi sociologilor de pe poziţiile integratoare ale sociologiei; al doilea sens se referă la transformarea sistemului sociologic gustian în "unealtă de lucru" prin operaţionalizarea acestuia în ipoteze şi metode de investigaţie empirică marchează naşterea monografiei sociologice" (Larionescu, 2007, p. 122) .